

Ահաբեկչական դրսևորումները Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզում (20-րդ դարի վերջ - 21-րդ դարի սկիզբ)

Խաչատրյան Ա. Գ.

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ասպիրանտ (Երևան, Հայաստան)
khachatryan.aleksandr@gmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ Չինաստան, Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզ, ույղուրներ, անջատողականություն, ահաբեկչություն, Չինաստանի արտաքին քաղաքականություն, Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական շարժում

Террористические проявления в Синьцзян-Уйгурском автономном районе (конец 20-го - начало 21 века)

Хачатрян А. Г.

Институт истории НАН РА (Ереван, Армения)
khachatryan.aleksandr@gmail.com

Аннотация: Китайская Народная Республика является одним из важнейших акторов современной системы международных отношений. Будучи одним из пяти постоянных членов Совета Безопасности ООН и одним из ключевых участников международного антитеррористического лагеря, правительство Китая всегда было вовлечено в борьбу против экстремизма и терроризма.

В конце XX века политические изменения как в Синьцзян-Уйгурском автономном районе Китая, так и регионе в целом, привели к созданию международных сепаратистских и террористических организаций.

Ключевые слова: Китай, Синьцзян-Уйгурский автономный район, уйгуры, сепаратизм, терроризм, внешняя политика Китая, ИДВТ

Terrorist manifestations in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region (late 20th - early 21st centuries)

Khachatryan A. G.

Institute of History, National Academy of Sciences of RA (Yerevan, Armenia)
khachatryan.aleksandr@gmail.com

Abstract: The People's Republic of China is one of the most important actors in the modern system of International relations. As one of the five permanent state-members of the UN Security Council and one of the key actors of the international anti-terrorism camp, the Chinese government has always been involved in the fight against extremism and terrorism.

At the end of the 20th century, political changes in both the Xinjiang Uyghur Autonomous Region of China and the whole region itself, led to the creation of separatist and terrorist international organizations.

Keywords: China, Xinjiang Uyghur Autonomous Region, uygurs, separatism, terrorism, China's foreign policy, ETIM

Ահաբեկչությունը նոր երևույթ չէ և մարդու անհատական անհամաձայնության դրսևորումներից է: Չինաստանի Ժողովրդական հանրապետության դեպքում «ահաբեկչություն» եզրույթը ստացացվում է ույղուրների կողմից 20-րդ դարի վերջից իրականացվող գործողությունների հետ: Իսլամի տարածման հենքի վրա ստեղծված, ծայրահեղական, անջատողական և ահաբեկչական կազմակերպությունները Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզում, Կենտրոնական Ասիայում և այլ երկրներում ի հայտ են գալիս 1990-ական թվականներից: Դրանցից կարելի է առանձնացնել հետևյալներին [30] «Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական շարժումը» (ETIM), «Արևելյան Թուրքեստանի իսլա-

մական ազատագրական կազմակերպությունը» (ETLO), «Համաշխարհային ույղուրական երիտասարդական կոնգրեսը» (WUYC) և «Արևելյան Թուրքեստանի ազգային կոնգրեսը»՝ որոնք 2004 թվականին միավորվելով ստեղծում են «Համաշխարհային ույղուրական կոնգրեսը», «Արևելյան Թուրքեստանի տեղեկատվական կենտրոնը» (ETIC), «Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական «Ալլահ» կուսակցությունը», «Իսլամական սրբազան պատերազմները», «Արևելյան Թուրքեստանի Իսլամական կուսակցությունը», Արևելյան Թուրքեստանի ընդհանուր կուսակցությունը», «Ույղուրական ազատագրական կազմակերպությունը», «Լոբ նորի գայեր» և այլն: Նշված կազմակերպությունների և ույղու-

րական խմբավորումների անվանումներից կարելի է հստակ պատկերացում կազմել դրանց գործունեության մասին: Պեկինում՝ 2003 թվականի դեկտեմբերի 15-ին, Չինաստանի Ժողովրդական հանրապետության Ազգային անվտանգության նախարարության կողմից տված մամուլի ասուլիսին՝ իշխանությունները պաշտոնապես հրապարակեցին ահաբեկչական կազմակերպությունների և 11 ույղուր ահաբեկիչների հետախուզման ցանկը [23]: ՉԺՀ կողմից պաշտոնապես ահաբեկչական կազմակերպություն դիտարկվեցին վերոնշյալ կազմակերպություններից չորսը՝ «Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական շարժումը» (ETIM), «Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական ազատագրական կազմակերպությունը» (ETLO), «Համաշխարհային ույղուրական երիտասարդական կոնգրեսը» (WUYC), «Արևելյան Թուրքեստանի տեղեկատվական կենտրոնը» (ETIC):

Ահաբեկչությունը՝ որպես ՉԺՀ ներքին և արտաքին քաղաքականությունների մարտահրավեր, համարվում էր Պեկինի կողմից որդեգրած «երեք չարիքների» դեմ ուղղված պայքարի անբաժան մասը: Այս չորս կազմակերպությունների և ույղուր անջատողականների կողմից՝ միայն 1990-2001 թվականների ընթացքում, իրականացվել են 200-ից ավելի ահաբեկչական ակտեր Մին-Շիանգում, հրահրվել հաճախակի բնույթ ունեցող անհնազանդության միջոցառումներ, կազմակերպվել ըմբոստություններ [24]:

Ույղուրական գործոնի ազդեցության մեծացումը ուղիղ համեմատական է Պեկինի կողմից մշակվող խիստ սահմանափակումներին և Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզում վերհասկողությունը ուժեղացնելուն: Այդ զարգացումները անհրաժեշտ է դիտարկել, որպես տարածաշրջանային անվտանգությանը սպառնացող մեխանիզմներ: Դրանով է նաև պայմանավորված Չինաստանի կողմից մշակվող ներքին և արտաքին քաղաքականությունների օրակարգերը, որոնց վրա ուղղակիորեն ազդել են ույղուրական անջատողական, էքստրեմիստական տրամադրություններն ու գործողությունները՝ գուգորդելով դրանք ահաբեկչության տարրերով:

Ահաբեկչական կազմակերպությունների նախապատմության արմատներում ընկած է անհատների և էքստրեմիստական գործունեություն ծավալող խմբավորումների պատմությունը: Այսպես, նախքան «Արևելյան Թուրքեստանի Իսլամական Շարժում» (ԱԹԻՇ) անվանումով որպես ահաբեկչական սուբյեկտ ներկայանալը, այն ծավալել է իսլամի տարածման, Ղուրանի մեկնաբանման, ույղուր զինյալների հավաքագրման և ահաբեկչական ակտերի կազմակերպման գործունեություն: Այն հայտնի է նաև որպես

«Արևելյան Թուրքեստանի Իսլամական Կուսակցություն» (ԱԹԻԿ), որն ի հայտ է եկել 1988-1989 թվականներին: Նրա հիմնադիրն ու ղեկավարն է Չեյդին Յուսուֆը, ով կարողանալով միավորել ույղուր, դազախ, աֆղանցի, պակիստանցի և այլ ազգերի ներկայացուցիչների՝ իր պայքարն է սկսում հանուն նոր անկախ իսլամական պետության ստեղծման: Դեմ լինելով Չինաստանի կառավարությանն ու Մին-Շիանգում վարվող քաղաքականությանը՝ նա իր աջակիցների հետ միասին, կազմակերպում է մի շարք ահաբեկչական ակտեր: Մասնավորապես, 1990 թվականի ապրիլի 5-ին Չեյդինը իր աջակիցների միջոցով փորձել է ապստամբություն սկսել ՍՈՒԻՄ-ի Ակտո շրջանի Բարին քաղաքի մոտակայքում: Արդյունքում՝ բախումներ են տեղի ունեցել ույղուրների և չինական ոստիկանական ուժերի միջև, որոնց հետևանքով մահացել է ավելի քան հարյուր մարդ [10]: ԱԹԻԿ-ի գաղափարախոսությունը ինքնին հակասում է սոցալիզմին և ուղղված է տարածաշրջանում չինացիների՝ հանների, կառավարական ուժերի թուլացմանը [13]:

Արևելյան Թուրքեստանի Իսլամական կուսակցության և Արևելյան Թուրքեստանի Իսլամական շարժման մեջ տարբերակումներ դնելը չի բխում պատմագիտության էթիկայի կանոններից: Այս կոնտեքստում կարևոր է նշել, որ ԱԹԻՇ-ը ի հայտ է եկել ավելի ուշ՝ 1997-1998 թվականներին: Տվյալ շարժման մեկնարկի և հերթական անգամ ույղուրական անկախացման, չինական կառավարության դեմ լինելու և իսլամական նոր պետություն ստեղծելու գաղափարախոսության շուրջ համախմբելու փորձ է անում Հասան Մահսուդը: Նրան հաջողվում է միավորել ույղուրներին, ույղուրական սփյուռքին՝ մասնավորապես Աֆղանստանում, Ուզբեկստանում, Պակիստանում և կոորդինացնել շարժման գործողությունները՝ տալով դրանց ահաբեկչական բնույթ: Կազմակերպությունը Չինաստանի Ժողովրդական հանրապետության տարածքից դուրս ստեղծում և նախապատրաստում է պրոֆեսիոնալ ահաբեկիչների խմբեր և ուղարկում իր անդամներին դեպի Չինաստան՝ մասնավորապես Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզ [28]: Այս խմբավորմանն է վերագրվում 1997 թվականից հետո տեղի ունեցած հետևյալ ահաբեկչությունները, մասնավորապես՝

- 1998 թվականի մայիսի 23-ին Ուրումչիի երկաթգծի կայարանի պահեստի պայթեցումը,
- Ուրումչիում՝ 1999 թվականի փետրվարի 4-ին 247.000 յուան գումարի հանցավոր կերպով հափշտակումը,

- 1999 թվականի մարտի 25-ին Հոթան քաղաքում տեղի ունեցած պայթյունը
- 1999 թվականի հունիսի 18-ին, ուլուր ահաբեկիչների և զինյալների կողմից իրականացված գործողությունները՝ ընդեմ չինական ոստիկանական ուժերի հակաահաբեկչական օպերացիայի [28]:
Միայն մինչև 2000 թվականը ահաբեկչական ակտերի հետևանքով մահացել է 140 մարդ, վիրավորվել՝ 371 չինացիներ և ուլուրներ [26]:
Նշված կազմակերպությունը ուլուրական ահաբեկչական խմբավորումներից ամենասկտիվն է և շարունակում է իր գործունեությունը ոչ միայն Չինաստանում, Աֆղանստանում, Պակիստանում, այլև ընդգրկված է Սիրիայում տեղի ունեցող գործընթացներում: Ի շնորհիվ ԱԹԻՇ-ի՝ ուլուր անջատողականներն ու ահաբեկիչները հնարավորություն են ստացել իրենց գործունեությունը տեղափոխել Սիրիա՝ ջիհադին մասնակցելու նպատակով [12]: Այս ամենից գատ, Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական շարժումը՝ նույն ինքը Թուրքեստանի իսլամական կուսակցությունը, ստանձնել է մի շարք ահաբեկչական ակտերի կազմակերպման և իրականացման պատասխանատվությունը: Դրանցից կարելի է առանձնացնել՝
 - 2008 թվականի օգոստոսի 4-ի ահաբեկչական ակտերը Քաշգարում՝ Պեկինի Օլիմպիական խաղերի բացմումին ընդառաջ [9, էջ 175]:
 - 2010 օգոստոսի 19-ին ՍՈՒԻՄ-ի Ակսու քաղաքում ԱԹԻՇ-ի կողմից իրականացվեց հերթական ահաբեկչական ակտը՝ որի ընթացքում զոհվեց 7 մարդ [2, էջ 318]:
 - 2011 թվականի հուլիսի 18-ին ՍՈՒԻՄ-ի Հոթան քաղաքում ուլուր 14 ահաբեկիչների կողմից գրոհվեց չինական ոստիկանության բաժիններից մեկը: Չինական ոստիկանական ուժերի կենտրոնացումից հետո 14 ահաբեկիչները վնասազերծվեցին, սակայն ընդհանուր զոհերի թիվը հասավ 18-ի՝ 14 ահաբեկիչներ, երկու չինացի գերիներ և երկու հերթապահ ոստիկան [3, էջ 786]:
 - Նույն թվականի հուլիսի 30 և 31-ին տեղի ունեցան երկօրյա ահաբեկչական ակտեր՝ ընդեմ Չինաստանի ոստիկանության, հաների և հանուն ուլուրների ազատության: Կիրառվեցին և պայթյուններ, բռնատար ավտոմեքենայի միջոցով ամբոխի վրաերթ և չինական ռեստորանում դանակահարություններ [18]:
 - 2011 թվականի դեկտեմբերի 28-ին ՍՈՒԻՄ-ի Փիշանում տեղի ունեցած միջադեպը, որը դարձավ յոթ ուլուր ահաբեկիչի և մեկ չինացի ոստիկանի մահվան պատճառ [25]:

- 2012 փետրվարի 28-ին ՍՈՒԻՄ-ի Յանչենգ քաղաքում ութ ուլուր անջատողականներ հարձակում են գործել քաղաքի շուկային հարող փողոցներից մեկի վրա և դանակահարել, կացնատել չինացիներին: Չոհերի թիվը 24ն էր [7, էջ 53]:
- 2012 թվականի հունիսի 29-ին ԱԹԻՇ-ի վեց ուլուր անդամների կողմից փորձ է արվել առևանգել Հոթան-Ուրումչի մեկնող օդանավը, որի արդյունքում երկու ահաբեկիչ մահանում է, իսկ ավելի քան 13 մարդ ստանում վնասվածքներ [31]:
Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական շարժման անդամները թիրախավորում են ոչ միայն չինական կառավարական օբյեկտները, այլև աշխարհաքաղաքական ակտորներից՝ ԱՄՆ-ին, ՌԴ-ին, Ղազախստանին, Արդաստանին և այլն [28]: Մասնավորապես, 2002 թվականի մայիսի 22-ին Արդաստանի մայրաքաղաք Բիշկեկում՝ ԱՄՆ դեսպանատան վրա հարձակում կատարելու կասկածանքով ձերբակալվել էին ԱԹԻՇ-ի անդամներ և ատաքսվել Չինաստան [11]: ՉԺՀ, ԱՄՆ, ՄԱԿ-ի կողմից որպես ահաբեկչական կազմակերպություն ճանաչվելուց բացի, այն արգելված է նաև Արդաստանի և Ղազախստանի հանրապետություններում:
Չինաստանի կողմից պաշտոնապես ահաբեկչական կազմակերպություն ճանաչված չորս միավորումներից [15] է՝ Արևելյան Թուրքեստանի տեղեկատվական կենտրոնը (ԱԹՏԿ): Այն ստեղծվել է 1960 թվականին ՍՈՒԻՄ-ի Հոթան շրջանում ծնված Աբդուլեյիլ Կարակաշի կողմից՝ Գերմանիայում: Աբդուլեյիլը Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կողմից 2003 թվականին ճանաչված 11 անհատ ահաբեկչներից մեկն էր, ով ակտիվ գործունեություն էր ծավալում դեռ 1996 թվականից՝ լինելով «Համաշխարհային ուլուրական երիտասարդական կոնգրեսի» անդամ: ԱԹՏԿ-ի հիմնադիրը բազմիցս հաստատել է, որ կազմակերպությունը պայքարում է անկախ «Ուլուրստան» ձևավորելու համար [20], սակայն 2000-ական թվականներից հնարավորություն չունենալով անձամբ գործունեություն ծավալել Մին-Շիանգ Ուլուրական ինքնավար մարզում, Աբդուլեյիլը հաստատվում է հարևան երկրներում և Գերմանիայում:
«Արևելյան Թուրքեստանի տեղեկատվական կենտրոնը» ստեղծվել է 1996 թվականին Մյունխեն քաղաքում և ունի ներկայացուցչական գրասենյակ Վաշինգտոնում: ԱԹՏԿ-ն համարվում է Արևելյան Թուրքեստանի իսլամական շարժման «կողակից» կազմակերպությունը, որը ստեղծման օրվանից յուսաբանում է ուլուրական անջատողական գործունեություն ծավալող խմբավորումների վերաբերյալ

իրադարձությունները: Այն ներկայացնում է Չինաստանի կառավարության կողմից՝ ուլդուրների հանդեպ իրականացվող քաղաքականության, նրանց իրավունքների խախտումների և ազատությունների սահմանափակման վերաբերյալ գեկույցներ [30]: Ներգրավված լինելով վիրտուալ տիրույթում տեղի ունեցող «պատերազմին», նշված կազմակերպությունը տարածում է ահաբեկչական, ծայրահեղական, անջատողական կոչեր պարունակող նյութեր և «ջիհադի» կոչ անում: ԱԹԱԿ-ի անդամները և հետևորդները հորդորում են Չինաստանի Ժողովրդական հանրապետությունում բնակվող բոլոր մուսուլմաններին կազմակերպել ահաբեկչական ակտեր՝ թիրախավորելով չինական կառավարական օբյեկտները, դպրոցները և մանկապարտեզները: Դրանց թվին կարելի է դասել չինական նավթի, գազի մատակարարման համար նախատեսված ենթակառուցվածքների, ինչպես նաև երկաթգծերի պայթեցումը, մարդաշատ վայրերում ահաբեկչությունների իրականացումը և քաղաքացիական անհնազանդությունների կազմակերպումը [29]:

Արևելյան Թուրքեստանի տեղեկատվական կենտրոնը կենտրոնացած լինելով Եվրոպայում՝ միավորում է սփյուռքում գտնվող ուլդուրներին և ինֆորմացիոն գործունեություն ծավալում չինարեն, գերմաներեն, անգլերեն, թուրքերեն և ուլդուրական լեզուներով: Ըստ ԱԹՏԿ-ի պաշտոնական տեղեկության՝ կազմակերպության արտաքին գործունեությունը իրականացվում է ավելի քան 40 լրագրողների միջոցով, որոնք տեղակայված են ավելի քան 18 երկրներում [23]:

Վերը նշված ահաբեկչական կազմակերպությունների թվին է դասվում նաև Արևելյան Թուրքեստանի Ազատագրման կազմակերպությունը (ԱԹԱԿ): Կազմակերպության հիմնադրման հստակ տարեթիվը հայտնի չէ, սակայն այն իր գործունեությունը սկսել է ծավալել 1990-ական թվականներից: Որոշ պատմագետներ պնդում են, որ Արևելյան Թուրքեստանի Ազատագրման կազմակերպությունը ստեղծվել է 1990 թվականին և ծավալել իր գործունեությունը ընդդեմ Չինաստանի կառավարության՝ հանուն Սին-Շիանգի անկախացման և մարզից «հաների» վտարման [21, էջ 96]: Այլ մասնագետների կողմից ԱԹԱԿ-ի հիմնադրման տարեթիվը նշվում է 1996 թվականը, որից հետո նրա անդամները ակտիվ գործունեություն են սկսում ծավալել Արևմտյան և Կենտրոնական Ասիայում [4]: Այնուամենայնիվ, հստակ է կազմակերպության հիմնադրի անունը, գործունեության տեսակն ու ընդհանուր վարվող քաղաքականությունը: Այն ստեղծվել է Հոթանում ծնված Մուհամմետ Էմին Հազրեթի կողմից՝ ով ՍՈՒԲՄ-ում մինչև 1989 թվականը

ֆիլմարտադրության ոլորտում էր աշխատում: 1990 թվականին գաղթելով Թուրքիայի հանրապետություն՝ Հազրեթը սկսում է ուսումնասիրել պանթուրքիզմի գաղափարախոսությունը, իսլամական աշխարհի առանձնահատկություններն ու սկսում աջակցել ուլդուրական անկախ պետություն ստեղծելու նպատակ հետապնդող ուժերին: Հազրեթը բազմիցս հերքել է ԱԹԱԿ-ի և Օսամա բին Լադենի միջև հնարավոր համագործակցության և այլ կապերի մասին [5]: ԱԹԱԿ-ի ռազմավարությունը ենթադրում է ահաբեկչական մեթոդներով հասնել Սին-Շիանգի ազատագրմանը Չինաստանից: Նշվածից պարզ է դառնում և հիմնավորվում կազմակերպության գործունեության հիմնական թիրախի՝ ՉԺՀ կառավարության և ուժային կառուցների ընտրությունը: 2002 թվականին Չինաստանի կառավարության կողմից հայտարարություն տարածվեց ԱԹԱԿ-ի վերաբերյալ՝ ըստ որի միայն 1998 թվականի հունվարի 30-ից մինչև փետրվարի 18-ը ընկած ժամանակահատվածում կազմակերպության անդամների կողմից իրականացվել է 23 մասսայական թունավորման դեպք Քաշի քաղաքում, որի արդյունքում բացի մարդկային կորուստներից, տուժել է նաև տեղի կենդանաբանական միջավայրը [8, էջ 125]: 1997 թվականից ԱԹԱԿ-ը նպատակ ուներ հատուկ ահաբեկչական վարժանքների մասնակցած, իրազեկված և հրահանգավորված ուլդուր, պակիստանցի, դազախ և այլ ազգի կազմակերպության աջակիցներին ուղղորդել դեպի Սին-Շիանգ Ուլդուրական ինքնավար մարզ [21]: Ինքնաշեն ավելի քան 40 պայթուցիկ և հրկիզող սարքերի՝ մարդաշատ վայրերում, մեծածախ առևտրի կենտրոններում, շուկաներում, այգիներում, Ուրումչիի հյուրանոցներում տեղադրման և պայթեցման հետևանքով, մահանում է ավելի քան 15 մարդ [16]: Նրանց է որակվում նաև 2008 թվականի մարտի 7-ին Ուրումչիից-Պեկին ավիափոխադրում իրականացնող օդանավի սրահում պայթուցիկ սարքի տեղադրումը: Հատկանշական է, որ պաշտոնական Չինաստանը պնդում է, որ 21-րդ դարի նախաշեմին նշված կազմակերպության ուժերի մի մասը միացել է Աֆղանստանում՝ Թալիբանին, որոշ անդամներ՝ Ռուսաստանում չեչեններին, իսկ ԱԹԱԿ-ի այլ անդամներ մասնակցել են մի շարք ահաբեկչական գործողությունների Կենտրոնական Ասիայի երկրներում [27]:

2003 թվականի դեկտեմբերին Չինաստանի իշխանությունների կողմից որպես ահաբեկչական կազմակերպություն է ճանաչվում «Համաշխարհային երիտասարդական ուլդուրական կոնգրեսը» (ՀԵՈԲԿ): Բանն այն է, որ «Համաշխարհային երիտասարդական ուլդու-

րական կոնգրեսը» միավորվելով մեկ այլ ույղուրական կազմակերպության՝ «Արևելյան Թուրքեստանի Ազգային կոնգրեսի» հետ՝ 2004 թվականի ապրիլի 16-ին ստեղծում են «Համաշխարհային ույղուրական կոնգրեսը» (ՀՈԲԿ): Հայտնի է, որ 1992 թվականին՝ Ստամբուլում մի խումբ ույղուր ակտիվիստների կողմից ստեղծվում է «Արևելյան Թուրքեստանի Համաշխարհային ազգային կոնգրեսը»: Այն նպատակ ուներ երկու տարվա ընթացքում հավաքագրել համակիրներին, հաջորդ երեք տարում ակտիվ գործունեություն ծավալել Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզում և տարածաշրջանում, իսկ 2000 թվականին՝ նվաճել անկախություն [8, էջ 125]: 1998 թվականի դեկտեմբերին Ստամբուլում ստեղծվում է նոր, ոչ բռնի մեթոդների կողմնակից կազմակերպություն՝ «Արևելյան Թուրքեստանի Ազգային կենտրոն» անվանմամբ: Մեկ տարի անց հոկտեմբերին Մյունխենում՝ «Արևելյան Թուրքեստանի Ազգային կենտրոնը» վերանվանվում է «Արևելյան Թուրքեստանի Ազգային Կոնգրեսի»:

Այն գրանցվում է Գերմանիայում որպես հասարակական կազմակերպություն, միավորում ույղուրական սփյուռքի ներկայացուցիչներին, իսկ կազմակերպության նախագահ է ընտրվում Էնվեր Չան [14, էջ 375-376]:

Տարածաշրջանում տեղի ունեցող գործընթացներին զուգահեռ «Արևելյան Թուրքեստանի Ազգային Կոնգրեսի» հիմնադրումից առաջ՝ 1996 թվականի նոյեմբերին, Մյունխենում ստեղծվում է «Համաշխարհային ույղուրական երիտասարդական կոնգրեսը» (ՀՈԲԿԿ), որի ղեկավար է դառնում Դոլքուն Իսան: Ինչպես արդեն նշել էինք, 2004 թվականի ապրիլի 16-ին «Համաշխարհային ույղուրական երիտասարդական կոնգրեսը» միավորվելով «Արևելյան Թուրքեստանի ազգային կոնգրեսի» հետ հիմնադրում են «Համաշխարհային ույղուրական կոնգրեսը» (ՀՈԲԿ) [6]: Այն դարձավ մի շարք ույղուրական միջազգային կազմակերպությունների համախմբող կառույց, որի նպատակն էր պաշտպանել ույղուրների մարդու իրավունքները, կրոնական ազատությունն ու աջակցել ժողովրդավարությանը: Ըստ կազմակերպության պաշտոնական տեսակետի՝ ՀՈԲԿ-ը առաջնորդվում է խաղաղ, ոչ բռնի, ժողովրդավարական սկզբունքներով և ձգտում հասնել իր նպատակներին բացառապես խաղաղ, քաղաքական համաձայնության եղանակով՝ ժխտելով ահաբեկչական մեթոդները [22]: ՉԺՀ կողմից ՀՈԲԿ-ը դիտարկվում է, որպես ահաբեկչական կազմակերպություն, որի նպատակն է ապակայունացել Կենտրոնական Ասիայում, Մին-Շիանգում և տարածաշրջանում քաղաքական իրավիճակը:

«Համաշխարհային ույղուրական կոնգրեսը» կարելի է համարել ույղուրական լոբբիստական կազմակերպություն: Այն ակտիվորեն վարում է հակաչինական քաղաքականություն՝ օգտագործելով ժամանակակից հեռահաղորդակցման միջոցները, մամուլը և հանրային դիվանագիտության գործիքները: Վերջինս արտահայտվում է համալսարաններում քարոզչական գեկույցներով հանդես գալով, երիտասարդ ուսանողներին կրթաթոշակներ տրամադրելով, ԱՄՆ-ում և Եվրոպական երկրներում քաղաքական ակցիաներ կազմակերպելով [19, էջ 80-85]: Հակաչինական գործունեություն ծավալող տվյալ կազմակերպությունը միջազգային ասպարեզում Պեկինի համար ոչ բարենպաստ քաղաքականություն է վարում և «լծակ» հանդիսանում Չինաստանի միջպետական հարաբերությունների վարման օրակարգում: ՀՈԲԿ-ը՝ թեև չի ձեռնարկում ահաբեկչական միջոցառումներ, սակայն ազդում է Չինաստանի միջազգային հեղինակության վրա՝ պարբերաբար ամենատարբեր հարթակներից գեկույցներ ներկայացնելով Մին-Շիանգում տեղի ունեցող գործընթացների վերաբերյալ:

Հանդիսանալով միջազգային հակաահաբեկչական ճամբարի կարևորագույն անդամներից մեկը՝ Չինաստանի կառավարությունը մշտապես ներգրավված է ծայրահեղականության և ահաբեկչության դեմ պայքարին: 20-րդ դարի վերջից սկսած՝ Չինաստանի ահաբեկչության դեմ պայքարն ու անվտանգության մեխանիզմների զարգացումը սահմանափակված չէ միայն Մին-Շիանգ Ույղուրական ինքնավար մարզով: Այն վերածվել է «շախմատի տախտակի» [1, էջ 3] և հենց դրանով է պայմանավորված ՉԺՀ թե տեղական, թե նահանգային, և թե պետական մակարդակներում ձևավորվող անվտանգային միջոցառումներն ու հակաահաբեկչական ռազմավարությունը: Լինելով ՄԱԿ ԱԽ մշտական անդամ՝ Չինաստանը այն բացառիկ պետություններից և միջազգային իրավունքի սուբյեկտներից է, որը բացառապես կարևորում է խաղաղությունն ու անդորրը աշխարհի բոլոր տարածաշրջաններում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Alixia Nguyen.** The Fight against Terrorism “Made In China”, Institut de Relations Internationales et Stratégiques: IRIS, January 2017, 13p
2. Annual Report US Congressional-Executive Commission on China. U.S. Government Printing Office, 2011, 345p

3. Country Reports on Human Rights Practices for 2011. US Government Printing Office. Vol. 1, 1112page
4. **Debasish Chaudhuri**, Xinjiang and the Chinese State: Violence in the Reform Era, Taylor & Francis Group, 2018, 189-191 pages.
5. **Derek S. Reveron**, Jeffrey Stevenson Murer. Flashpoints in the War on Terrorism. Routledge, 2013, 400p
6. Far Eastern Economic Review, No:167, The HK, Review Publishing Company, 2004, 232 page
7. **John M. Friend, Bradley A. Thayer** How China Sees the World: Han-Centrism and the Balance of Power in International Politics, U of Nebraska Press, 2018, 192p
8. **J. Todd Reed, Diana Raschke** The ETIM: China's Islamic Militants and the Global Terrorist Threat. ABC-CLIO, 2010, 244 p
9. **K. Warikoo** Xinjiang - China's Northwest Frontier. Routledge, 2016, 212p
10. **Post-Crisis Phase**, October 31, 1981-April 4, 1990, University of Central Arkansas. <https://uca.edu/politicalscience/dadm-project/asiapacific-region/chinauighurs-1949-present/>
11. Press Statement on the UN Designation of The Eastern Turkistan Islamic Movement. Official website of the United States Government/ U.S. Department of the Treasury. <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/pages/po3415.aspx>
12. **Qiu Yongzheng**, Liu Chang Xinjiang jihad hits Syria. / Global Times. <http://www.globaltimes.cn/content/740936.shtml>
13. **Rémi Castets**, «The Uyghurs in Xinjiang – The Malaise Grows», China Perspectives 9p, <http://journals.openedition.org/chinaperspectives/648>
14. **S. Frederick Starr** Xinjiang: China's Muslim Borderland: China's Muslim Borderland. Studies of Central Asia and the Caucasus, Routledge, 2015, 528p
15. Terror list with links to al-Qaeda unveiled. China Daily, 2003-12-16. http://www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/16/content_290658.htm
16. The Fight Against Terrorism and Extremism and Human Rights Protection in Xinjiang/ White Paper.
17. The State Council Information Office of the People's Republic of China, March 2019, Unit 3
18. Two men knock down and stab pedestrians as blasts are heard, leaving several dead and injured in Xinjiang. The Guardian. 31 Jul 2011. <https://www.theguardian.com/world/2011/jul/31/china-knife-attack-several-dead>
19. **Wang Pengxin**, Rohan Gunaratna, Arabinda Acharya. Ethnic Identity and National Conflict in China, Palgrave Macmillan, New York, 2010. 248p
20. Xinkijang: Interview with Abdujelil Karakash, Director of the East Turkestan Info Centre, Piergiorgio Pescali. 2008. <http://pescali.blogspot.com/2008/11/xinkijang-interview-with-abdujelil.html>
21. **Yitzhak Shichor** Fact and Fiction: A Chinese Documentary on Eastern Turkestan Terrorism. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, CEFQ, Volume 4. No.2, p. 97-99
22. Всемирный Уйгурский Конгресс Введение. November 18, 2011. Official Website of WUC. <https://www.uyghurcongress.org/ru/category/wuc/%d0%b2%d0%b2%d0%b5%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%b5-%d0%b2-wuc/>
23. 公安部公布首批认定的"东突"恐怖组织及成员名单. Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Estonia. 2004/05/17. <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceee/chn/dtxw/t107716.htm>
24. 中国网国务新闻办公. "East Turkistan" Terrorist Forces Cannot Get Away With Impunity, China.org in English. <http://www.china.org.cn/english/2002/Jan/25582.htm>
25. 新疆公安机关打掉一暴恐团伙 解救两名人质. 天山网原创. 2011年12月31. <http://news.cntv.cn/20111231/101506.shtml>
26. 谢贵平·杨东平. 如何应对本土恐怖主义: 以“东突”暴恐活动为例. 2015-01-01. How to deal with local terrorism-Taking "East Turkistan" violent terrorist activity as an example. <http://www.sisis.org.cn/Research/Info/517>
27. “东突”恐怖势力无法逍遥法外”/ Official Website of the Embassy of the People's Republic of China in Iceland. 2004-05-09. <http://is.china-embassy.org/chn/xwdt/t95760.htm>
28. 东突厥斯坦伊斯兰运动. 联合国. 07.04. 2011. https://www.un.org/securitycouncil/zh/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/eastern-turkistan-islamic-movement
29. “东突厥斯坦新闻信息中心”擅长利用互联网教唆. Guangdong Southern Network Information. 2003-12-16. <http://news.southcn.com/china/china05/fankong/tsdt/200312160530.htm>
30. Uighur Militants: John Pike, 2003, GlobalSecurity.org / <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/uighur.htm>
31. Unrest in Xinjiang, Uyghur Province in China. Raymond Lee. 02/12/2014. AlJazeera. <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2014/02/201421281846110687.html>

Сдана/Հանձնվել է՝ 15.05.2020
 Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 18.05.2020
 Принята/Ընդունվել է՝ 20.05.2020